

РОЗДІЛ 9. ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ

ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

INFORMATION AND EDUCATIONAL ENVIRONMENT AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF INFORMATION CULTURE OF THE INDIVIDUAL

У статті аналізується зміст основних понять у сфері інформатизації освіти, пов'язаних з інформаційно-освітнім середовищем.

Розглядається вплив середовища на формування людини, особлива увага приділяється рівням впливу й значимості середовища для формування особистості. Аналізується інформаційно-освітнє середовище, його особливості, властивості й функції. Розглядається поняття інформаційної культури особистості. Наводяться інформаційні й «інформатизаційні» характеристики інформаційно-освітнього середовища як фактора формування інформаційної культури особистості.

Ключові слова: інформаційно-освітнє середовище, навчальне середовище, інформаційне середовище, інформаційно-комунікаційні технології, середовища навчання, інформаційна культура.

В статье анализируется содержание основных понятий в сфере информатизации образования, связанных с информационно-образовательной средой.

Рассматривается влияние среды на формирование человека, особое внимание уделяется уровням воздействия и значимости среды для формирования личности. Анализируется информационно-образовательная среда, её особенности, свойства и функции. Рассматривается понятие

информационной культуры личности. Приводятся информационные и «информатизационные» характеристики информационно-образовательной среды как фактора формирования информационной культуры личности.

Ключевые слова: информационно-образовательная среда, учебная среда, информационная среда, информационно-коммуникационные технологии, среды обучения, информационная культура.

The article analyzes the content of the basic concepts in the field of computerization of education related to the information and educational environment.

The influence of the environment on human formation is considered, special attention is paid to the levels of influence and significance of the environment for the formation of personality. The information-educational environment of its features, properties and functions is analyzed. The concept of the information culture of the individual is considered. Information and "informatization" characteristics of the information and educational environment as a factor in the formation of the personal information culture are presented.

Key words: information and educational environment, educational environment, information environment, information and communication technologies, learning environments, information culture.

УДК 373.1

Бистрянцев М.В.,

старший учитель, учитель інформатики
Навчально-виховного комплексу
«Школа гуманітарної праці»
Херсонської обласної ради

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Інформаційні технології все глибше проникають у сучасну освіту, змінюючи принципи й методи навчання та виховання. Уже майже в кожній школі є свій сайт у мережі Інтернет, який входить в інформаційний простір навчального закладу. У багатьох школах під час організації різних напрямів навчально-виховної роботи використовуються різноманітні Інтернет-сервіси, усе частіше трапляється термін «інформаційно-освітнє середовище» під час опису педагогічного досвіду з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. У зв'язку із цим постає питання про можливість інформаційно-освітнього середовища як фактора розвитку інформаційної культури як одного з найбільш затребуваних напрямів розвитку сучасної людини.

Мета статті – дослідити формувальні можливості інформаційно-освітнього простору, його особливості та функції, які безпосередньо стосуються інформаційної культури особистості.

Виклад основного матеріалу. Під освітнім середовищем (або середовищем освіти) ми будемо розуміти систему впливів і умов форму-

вання особистості за заданим зразком, а також можливостей для її розвитку, що містяться в соціальному й просторово-предметному оточенні.

Поняття «освітнє середовище» виступає як родове для таких понять, як «сімейне середовище», «шкільне середовище» й т. п.

Людина стає особистістю лише в процесі соціалізації, тобто спілкування, взаємодії з іншими людьми. Поза людським суспільством духовний, соціальний, психічний розвиток відбуватися не може. Реальна дійсність, в умовах якої відбувається розвиток людини, називається середовищем. На формування особистості впливають різноманітні зовнішні умови, зокрема географічні, соціальні, шкільні, сімейні. За інтенсивністю контактів виділяється ближнє й далеке середовище. Коли педагоги говорять про вплив середовища, вони мають на увазі насамперед середовище соціальне й домашнє. Перше відносять до віддаленого оточення, а друге – до найближчого. У поняття «соціальне середовище» входять такі загальні характеристики, як суспільний лад, система виробничих відносин, матеріальні умови

життя, характер протікання виробничих і соціальних процесів і деякі інші. Близьке середовище – це сім'я, родичі, друзі.

Єдності в оцінці впливу середовища на розвиток людини поки немає. Величезну важливість середовища визнають педагоги всього світу. Не збігаються погляди під час оцінювання ступеня впливу середовища. Як відомо, абстрактного середовища не існує. Є конкретний суспільний лад, конкретні умови життя людини, її сім'я, школа, друзі. Природно, людина досягає більш високого рівня розвитку там, де близьке й далеке оточення надає їй найбільш сприятливі умови.

Величезний вплив на розвиток людини, особливо в дитячому віці, справляє домашнє середовище. У сім'ї зазвичай проходять перші, вирішальні для становлення, розвитку та формування роки життя людини. Дитина – зазвичай досить точно відображення тієї сім'ї, в якій вона росте й розвивається. Сім'я багато в чому визначає коло її інтересів і потреб, поглядів і ціннісних орієнтирів. Сім'я ж створює й умови, зокрема й матеріальні, для розвитку природних задатків. Моральні й соціальні якості особистості також закладаються в сім'ї. Школа, клас, друзі – наступний концентр близького оточення підростаючої людини. Їхній вплив на становлення й розвиток особистості вельми значний. Від сили, рівня і якості впливу залежить, якою людина виросте, носієм яких цінностей стане [1, с. 58].

На формування людської особистості впливають зовнішні й внутрішні, біологічні та соціальні фактори. Фактор (від лат. factor – робить, що виробляє) – рушійна сила, причина будь-якого процесу, явища (С. Ожегов).

До внутрішніх факторів належить власна активність особистості, породжувана протиріччями, інтересами й іншими мотивами, що реалізується в самовихованні, а також у діяльності й спілкуванні.

До зовнішніх факторів належать макро-, мезо- й мікросередовище (природне й соціальне), виховання в широкому й вузькому, соціальному й педагогічному сенсі.

Середовище й виховання – це соціальні фактори, тоді як спадковість – біологічний фактор.

Із давніх-давен ведуться дискусії серед філософів, соціологів, психологів і педагогів про співвідношення біологічних і соціальних факторів, про пріоритетне значення тих чи інших у розвитку особистості людини.

Одні стверджують, що людина, її свідомість, здібності, інтереси й потреби визначаються спадковістю (Е. Торндайк, Д. Дьюї, А. Кобс та ін.). Представники цього напряму зводять спадкові чинники (біологічні) в абсолют і заперечують роль середовища й виховання (соціальні фактори) в розвитку особистості. Вони помилково перекладають досягнення біологічної науки про спадковість рос-

лин і тварин на людський організм. Ідеться про пріоритет вроджених здібностей.

Інші вчені вважають, що розвиток цілком залежить від впливу соціальних факторів (Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, К. Гельвецій та ін.) Вони заперечують генетичну схильність людини й стверджують, що дитина від народження – «чиста дошка, на якій можна все написати», тобто розвиток залежить від виховання й середовища.

Деякі вчені (Д. Дідро) вважають, що розвиток визначається однаковим поєднанням впливу біологічних і соціальних факторів.

К. Ушинський стверджував, що особистістю людина стає не тільки під впливом спадковості, середовища й виховання, але й у результаті власної діяльності, що забезпечує формування та вдосконалення особистісних якостей. Людина – не тільки продукт спадковості й обставин, в яких проходить її життя, а й активний учасник змін, поліпшення зовнішніх факторів. Змінюючи їх, людина змінює й саму себе.

Крім спадковості, визначальним фактором розвитку особистості є середовище. Середовище – це реальна дійсність, в умовах якої відбувається розвиток людини. На формування особистості впливає географічне, національне, шкільне, сімейне, соціальне середовище. До останнього належать такі характеристики, як суспільний лад, система виробничих відносин, матеріальні умови життя, характер протікання виробничих і соціальних процесів та ін.

Дискусійним залишається питання про те, середовище чи спадковість має більший вплив на розвиток людини. Французький філософ К. Гельвецій вважав, що всі люди від народження мають однаковий потенціал для розумового й морального розвитку, а відмінності в психічних особливостях пояснюються виключно впливом середовища й виховними впливами. Реальна дійсність розуміється в цьому разі метафізично, вона фатально визначає долю людини. Індивідуум розглядається як пасивний об'єкт впливу обставин.

Таким чином, усіма вченими визнається вплив середовища на формування людини. Не збігається лише їхня оцінка ступеня такого впливу на формування особистості. Це пов'язано з тим, що абстрактного середовища не існує. Є конкретний суспільний лад, конкретне близьке й далеке оточення людини, конкретні умови життя. Зрозуміло, що більш високий рівень розвитку досягається в тому середовищі, де створені сприятливі умови.

У низці досліджень виділяються різні функції інформаційно-освітнього середовища (далі – ІОС): адаптивна, синдикативна, креативна, комунікативна, когнітивна, емотивна, конативна, інформаційна тощо [2, с. 64; 3, с. 86].

І. Роберт виділяє такі функції ІОС [5, с. 86]:

– створення умов, що сприяють виникненню й розвитку процесів навчальної й інформаційної взаємодії між учнем і викладачем і засобами інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ);

– формування пізнавальної активності учня за умови наповнення компонентів середовища предметним змістом;

– забезпечення здійснення діяльності з інформаційним ресурсом деякої предметної області за допомогою інтерактивних засобів ІКТ;

– інформаційна взаємодія між користувачами за допомогою інтерактивних ІКТ, що взаємодіють із користувачем як із суб'єктом інформаційного спілкування й особистістю;

– інтерактивна інформаційна взаємодія між користувачем і об'єктами предметного середовища, що відображає закономірності й особливості відповідної предметної області (чи областей).

Сучасне ІОС має низку властивостей, що відрізняють його від традиційного освітнього середовища. До них, зокрема, належать такі [13, с. 346]:

– активне використання групових форм навчання учнів;

– індивідуально організований навчальний процес;

– відсутність жорсткого регламенту навчальних занять;

– інтерактивне спілкування педагогів з учнями;

– широка можливість вибору форм і змісту навчальних занять;

– поява нових освітніх технологій, в основі яких лежить комунікація (наприклад, сайти освітніх установ);

– можливість самостійно управляти своєю навчальною діяльністю;

– спрямованість навчального процесу на розвиток особистісних, ділових та інформаційних компетенцій.

На підставі сказаного вище можна сформулювати такі функції освітнього середовища.

Навчальна – досягнення предметних, мета-предметних результатів через опору на освітнє середовище, його предметні аспекти, освоєння новітніх інформаційних технологій через практичну взаємодію з технологіями середовища.

Соціокультурна – формування субкультури учнів, сприйняття ними морально-етичних цінностей, суспільної моралі у взаємодії в освітньому середовищі й із середовищем.

Соціально-правова – соціалізація учнів, формування правосвідомості, розвиток їх інформаційно-правової культури через самостійне занурення в освітнє середовище.

Розвиваюча – інтелектуальний і духовний розвиток учнів на підставі освітньої взаємодії, формування здатності до саморозвитку на підставі систематизації особистих відносин в освітньому середовищі, формування особистої освітнього середовища.

Виховна – виховання громадянина, патріота, психологічно стійкої особистості, яка встановлює толерантні відносини із суспільством і середовищем на підставі розвитку психологічних і міжособистісних аспектів освітнього середовища.

Освітня – формування знань і уявлень про життєдіяльність суспільства, принципи, перспективи й тенденції його розвитку на підставі пізнавальних ресурсів освітнього середовища.

Світоглядна – формування світогляду в комплексній єдності світовідчуття, світосприйняття, світорозуміння й світоосмислення; формування сучасного інформаційного світогляду на підставі розвитку знань про світ і суспільство, практичного досвіду у взаємодії з освітнім середовищем.

Управлінська – прямий вплив на організацію й управління освітою на підставі вимог і умов освітнього середовища.

Особливе значення в сучасній освіті має інформаційне освітнє середовище (ІОС), загальне, локальне (шкільне), предметне середовище. Під впливом глобальної інформатизації суспільства, інформатизації освіти, методології розвивається й розширюється інформаційне середовище, а разом із ним – і ІОС [7, с. 29].

Розглянемо більш докладно ті функції ІОС, які найбільше пов'язані з можливостями формування інформаційної культури особистості.

Розвиваюча функція ІОС. Нагадаємо, що під розвитком особистості суб'єкта освіти ми розуміємо розвиток його субкультури, що виражає на суб'єктивному (індивідуальному) рівні інтелектуальну й духовну культуру суспільства. Це його особистісний розвиток і готовність до саморозвитку на підставі пізнання й самопізнання. Отже, тут у взаємозв'язку з ІОС повинні плануватися (проєктуватися учителем) два напрямки:

– формування особистої культури, інформаційної субкультури (далі – ІСК) в загальному середовищі класу, у взаємозв'язку з формуванням ІСК інших суб'єктів навчання;

– свобода в прояві індивідуальності, особистих діяльнісно-пізнавальних інтересів та інформаційних потреб, надання змоги проявити інтелектуальні можливості й прагнення до саморозвитку.

Під час використання традиційних методів і засобів предметного навчання (підручник, практикум, наочні посібники) темп засвоєння навчального матеріалу залежить від усереднених властивостей учнів класу.

Під час активного використання потенціалу ІОС (його ресурсів, технологій) темп засвоєння залежить від індивідуальних особливостей кожного учня й збільшується за рахунок оперативності реалізації зв'язків між суб'єктом і ресурсами ІОС, адже як стандартний інформаційний продукт (він повинен бути саме таким) ресурс ІОС володіє засобами адаптації свого стану й функціонування відповідно

до індивідуальних потреб і особистісних особливостей суб'єкта навчання, який його використовує.

ІОС може розширюватися за рахунок нових ресурсів загального середовища, які відповідають змісту вже наявних ресурсів, що не суперечать цілям освіти й предметного навчання: будь-який ресурс середовища, маючи відкриту сферу застосування, може бути включений в ІОС на умовах вищезазначеної відповідності. Для цього й необхідна реалізація асоціативних зв'язків.

Просвітницька функція ІОС – просвіта суб'єктів освіти щодо загальних напрямів і форм розвитку світу й життєдіяльності суспільства, проблем, тенденцій і принципів цього розвитку, формування уявлень про інформаційну картину світу.

Унаслідок інформаційних і «інформатизаційних» особливостей ІОС набуває значення освіта за такими темами:

- інформатизація суспільства в її аспектах вираженнях (соціокультурна, державно-правова), інформатизація освіти, проблеми та тенденції розвитку інформатизації;
- глобалізація, проблеми глобалізації, антиглобалістичного руху, зв'язок інформатизації та глобалізації;
- тенденції розвитку суспільства, інформаційне суспільство, його характеристики й особливості;
- особливості віртуального світу, його «плюси» й «мінуси»;
- проблеми інформаційної безпеки, шляхи їх вирішення.

Завдання ІОС – акумулювання, упорядкування, надання всієї необхідної соціокультурної, науково-популярної, пізнавальної інформації, систем пошуку, комунікації.

Завдання педагогічної системи – створення умов для сприйняття суб'єктами освіти достовірної просвітницької інформації.

Реалізація просвітницької функції ІОС здійснюється в рамках саморозвитку суб'єкта освіти, його інформаційного світогляду, формування соціокультурної, ерудованої особистості.

Соціокультурний і регулятивний аспекти ІОС також тісно пов'язані з інформатизацією й інформаційним суспільством як поняттями й суттєвими факторами. Усі культурні аспекти ІОС мають інформаційний прояв і вираження, а отже, мають інформаційні й «інформатизаційні» характеристики, які знайшли відображення в понятті «інформаційна культура». Регулятивні аспекти, які виражаються на рівні інформаційно-правового впливу, інформаційного права, також знаходять відбиток в інформаційній культурі в її сучасному розумінні. Сьогодні не можна обмежувати це поняття тільки культурною роботою з інформацією чи інформаційною діяльністю (збереглися й такі уявлення), хоча це й важлива частина інформаційної культури.

Інформаційна культура – комплексне поняття. Воно розглядається так:

- як інформаційне вираження культури суспільства й людини (культурологічний аспект);
- як культура соціально-інформаційного середовища (аспект інформатики);
- як культура інформаційного суспільства (соціокультурний аспект).

Однією з найбільш значущих ознак інформаційного суспільства є високий ступінь інформаційної культури. Як культура інформаційного суспільства інформаційна культура (далі – ІК) наповнюється новим змістом, високими вимогами до всіх громадських структур і відносин, до людини як суб'єкта цього товариства, на рівні якого ІК має особистий (суб'єктний) прояв як інформаційна субкультура.

ІСК має, зокрема, такі прояви:

- культура інформаційної діяльності;
- культура інформаційної взаємодії (відносин, комунікації, співпраці);
- комп'ютерна культура (у контексті відносин людини й комп'ютера, відносин суб'єктів у комп'ютерній сфері);
- інформаційно-правова культура;
- культура інформаційної безпеки.

Висновки. Отже, усе перераховане вище дозволяє говорити про високий потенціал ІОС у формуванні інформаційної культури особистості в контексті організації навчально-виховного процесу загальноосвітніх навчальних закладів. Тому є потреба розглядати ІОС не тільки як інструмент автоматизації й оптимізації напрямів функціонування навчального закладу, але й як потужний інструмент формування особистості учнів і безпосередньо інформаційного складника загальної культури особистості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Подласый И. Педагогика: 100 вопросов – 100 ответов: учеб. пособие для вузов. М.: ВЛАДОС-пресс, 2004. 365 с.
2. Осмоловская И. Обучение в информационно-образовательной среде. Директор школы. 2010. № 5. С. 64–68.
3. Панкратова О. Информационная образовательная среда как условие достижения новых образовательных результатов. Информатика и образование. 2011. № 8. С. 86–91.
4. Харунжев А., Харунжева Е. Интегративный подход как фактор формирования информационно-образовательной среды. Киров: Изд-во ВятГГУ, 2006. 112 с.
5. Роберт И., Лавина Т. Толковый словарь терминов понятийного аппарата информатизации образования. М.: ИИО РАО, 2006. 86 с.
6. Кондаков А., Кондакова М. Современная образовательно-информационная среда. Интернет-порталы: содержание и технологии. Вып. 4. М.: Просвещение, 2007. С. 346–361.
7. Коротенков Ю. Учебное пособие «Информационная образовательная среда основной школы» Академия АйТи. С. 152. URL: http://eor.it.ru/file.php/1/metod_material/Uchebnoe_posobie_IOS.pdf.